

INFORMATIVNA BROŠURA

Bosna i Hercegovina

(April 2016)

Odricanje od odgovornosti

Informacije koje je IOM predstavio u ovoj brošuri su prikupljene na najbolji mogući način. U slučaju da je u međuvremenu došlo do promjena vezanih za predstavljene informacije IOM ne snosi nikakvu odgovornost. Dalje, IOM nije i neće biti odgovoran za bilo kakve izvedene zaključke ili rezultate, koji mogu biti izvučeni iz informacija obezbjeđenih od strane IOM-a.

Sadržaj

I. SPISAK	1
1. Učiniti prije povratka:.....	1
2. Učiniti odmah nakon povratka:.....	1
II. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	1
1. Sistem zdravstvene zaštite	1
2. Liječenje i dostupnost i troškovi lijekova.....	2
III. TRŽIŠTE RADA I ZAPOSŁJAVANJE	3
1. Situacija na tržištu rada i pomoć u pronalaženju posla	3
2. Putevi/pomoć u pronalaženju zaposlenja	3
3. Pomoć nezaposlenima	3
IV. STANOVANJE	4
1. Stambena situacija.....	4
2. Načini/pomoć u nalaženju smještaja	4
V. SOCIJALNA ZAŠTITA	4
1. Sistem socijalne zaštite	4
2. Pensionsi sistem	5
3. Ranjive grupe.....	5
VI. OBRAZOVANJE	6
1. Obrazovni sistem.....	6
2. Pristup i process registracije, posebno za povratnike	6
3. Troškovi, krediti i stipendije.....	7
4. Odobrenje i verifikacija stranih diploma.....	7
VII. KONTAKT INFORMACIJE I KORISNI LINKOVI	8

I. SPISAK

1. Učiniti prije povratka:

Povratnik bi trebao:

- zahtijevati dokumente od Njemačkih vlasti koji bi mu mogli biti potrebni kasnije. Ako su djeca rođena u Njemačkoj, obavezno je donijeti rodni list djeteta.
- dobiti informacije o dolasku na aerodrom i nastavku putovanja. Povratnici bi od aerodroma trebali koristiti autobusne linije koji prevoze putnike u sve dijelove BiH. Veze su dobro uspostavljene i nema zastoja. U Sarajevu postoje dvije autobusne stanice. Jedini problem je transport u kasno poslijepodne i navečer.
- provjerite vakcinacije (posebno za djecu). Za građane Bosne i Hercegovine ne treba nikakav dokaz o vakcinisanju.
- naći privremeni smještaj. Ako povratnik ne posjeduje stan ili kuću, još uvijek ima na raspolaganju apartmane za iznajmljivanje. Privremeni smještaji su pretrpani i ne postoji mogućnost za smještaj u njima (odnosi se na kolektivne centre ili stanove za osobe u stanju socijalne potrebe).

2. Učiniti odmah nakon povratka:

Povratnici bi trebali:

- da se registruju kod nadležnih vlasti. Postoje dvije vlade/agencije u kojima povratnici moraju da se registruju. U Federaciji BiH postoji Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica a u Republici Srpskoj postoji Ministarstvo za izbjeglice i raseljena lica Republike Srpske.
- (ponovno-) registrovanje u sistem zdravstvenog i penzionog osiguranja. Kako bi se registrovao za zdravstveno i penziono osiguranje povratnik treba da bude zaposlen. Ako povratnik ima više od 65 godina ili maloljetno dijete, u ovom slučaju prema zakonu ima pravo na zdravstveno osiguranje. Najbolje je da se obrati organizaciji "YOUR RIGHTS – VAŠA PRAVA" koja pruža besplatnu pravnu pomoć kako bi im pomogli da ostvare ova prava.
- podnijeti zahtjev za socijalnu zaštitu. Povratnik bi trebao kontaktirati Centar za socijalni rad u mjestu stanovanja radi pokretanja postupka i provjere da li povratnik ima pravo na socijalnu pomoć, kontaktirati službe koje pružaju pomoć u traženju posla i smještaja.
- podnijeti zahtjev za obdanište, školu ili drugu obrazovnu instituciju. Svako dijete u Bosni i Hercegovini je obavezno pohađati osnovnu školu. Javne osnovne i srednje škole se ne plaćaju osim plaćanja za kupovinu knjiga i školskog pribora. Ako je povratničko dijete rođeno u inostranstvu, uz potrebni rodni list djeteta, povratnik je dužan upisati dijete u registar građana u opštini prebivališta.

II. ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

1. Sistem zdravstvene zaštite

a. Opšte informacije o sistemu zdravstvene zaštite

Pravo na zdravstvenu zaštitu je zagarantovano zaposlenim osobama, penzionerima i njihovim supružnicima, nezaposlenim pojedincima i njihovoj porodici (bračni parovi i djeca do 15 godina starosti) koji su registrovani u njihovom opštinskom Centru za zapošljavanje, osobe s invaliditetom, poljoprivredni radnici, i pojedinci koji trenutno primaju socijalnu pomoć. Zbog teške ekonomske situacije u Bosni i Hercegovini, medicinska zaštita u javnom zdravstvenom sektoru nije potpuno besplatna. Pacijenti moraju platiti malu naknadu, čija visina ovisi o pruženom medicinskom tretmanu.

b. Pristup, posebno za povratnike

Pojedinci sa mentalnim poteškoćama, uz dokaz da zadovoljavaju uslove, takodje dobijaju zdravstvenu zaštitu. Zadovoljavanje uslova mora biti potvrđeno od strane ljekarske komisije, koju čine medicinski stručnjaci koji obavljaju medicinski pregled osobe.

c. Troškovi i koristi

Pacijenti moraju platiti malu naknadu, čija visina ovisi o pruženom medicinskom tretmanu. Zdravstvena zaštita je besplatna za pojedince u slijedećim kategorijama: Djeca starosti do 15 godina; Djeca između 16 i 18 godina starosti koja pohađaju školu; Studenti do 25 godina starosti; Trudnice i porodilje dok njihova beba ne napuni godinu dana; Maloljetnici preko 15 godina koji ne pohađaju školu moraju platiti dobrovoljno osiguranje ukoliko nisu obuhvaćeni nekim drugim metodom; Pojedinci stariji od 65 godina; Korisnici socijalne pomoći; Pojedinci koji boluju od tuberkuloze i drugih zaraznih bolesti; Pojedinci koji boluju od mentalnih poremećaja (ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu zahtijeva pregled specijalne medicinske komisije); Pojedinci kojima je potrebna dijaliza; Pacijenti koji imaju dijabetes i uzimaju redovno inzulin (ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu zahtijeva obavljanje pregleda od strane specijalne ljekarske komisije); Pacijenti koji boluju od malignih oboljenja; Pacijenti za transplantaciju; Pojedinci koji boluju od distrofije.

- Važno je napomenuti da svi pojedinci koji spadaju u jednu od navedenih kategorija moraju da se obrate svom opštinskom ili kantonalnom zdravstvenom osiguranju sa pratećom dokumentacijom kako bi dokazali svoje pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu.
- Svi građani Bosne i Hercegovine, bez obzira na to da li mogu ili ne mogu dobiti zdravstveno osiguranje kroz penzionu ili socijalnu zaštitu, imaju opciju kupovanja dobrovoljnog ili dobrovoljnog proširenog zdravstvenog osiguranja.
- Korisnici zdravstvenog osiguranja imaju većinu lijekova besplatno. Samo za neke specifične lijekove plaćaju participaciju.

2. Liječenje i dostupnost i troškovi lijekova

a. Medicinske ustanove i ljekari

Sistem javne zdravstvene zaštite u Bosni i Hercegovini je organizovan na tri nivoa.

Prvi nivo zdravstvene zaštite se obezbjeđuje u lokalnim **centrima prve pomoći** (ambulantama) koji nude ograničen medicinski tretman. Ove ustanove se nalaze u opštinama koje nisu u mogućnosti da podrže zdravstveni centar zajednice. Osoblje u centrima prve pomoći (ambulantama) je uglavnom ograničeno na jednog ljekara opšte medicine i tri ili četiri medicinske sestre. Centri prve pomoći (ambulate) su prije svega za prvu pomoć i preventivnu medicinu.

Drugi nivo zdravstvene zaštite se obezbjeđuje u **zdravstvenim centrima zajednice** (dom zdravlja). Obično, u domovima zdravlja radi tim ljekara opšte prakse uz nekoliko specijalista i stomatologa. Dom zdravlja često pruža usluge u slijedećim medicinskim poljima: opšte medicine; pedijatrije; ginekologije; kontrole tuberkuloze; zaštite na radu; stomatologije; zaraznih bolesti; psihijatrijskih tretmana; uha, nosa i grla; oftalmologije i radiologije. Dom zdravlja takodje nudi fizički pregled prije zaposlenja, redovne medicinske preglede za radnike i procjene privremenog invaliditeta za radnike. Od 2008 uveden je sistem porodične medicine: svaka porodica ima svog porodičnog ljekara kojem pacijent inicijalno pristupa prije upućivanja specijalisti.

Treći nivo zdravstvene zaštite se obezbjeđuje u opštim i specijaliziranim **bolnicama** (Opšta bolnica i Klinički univerzitetski centar u Sarajevu, Klinički bolnički centar u Banja Luci i druge bolnice na kantonalnom/regionalnom nivou). Opšte bolnice obezbjeđuju usluge zdravstvene zaštite za pojedince oboljele od bolesti koje se ne mogu tretirati u zdravstvenim centrima. Specijalizovane bolnice obezbjeđuju usluge zdravstvene zaštite pojedincima različitih dobnih grupa sa fokusom na posebnu medicinsku specijalnost. U poredjenju sa Evropskim standardima, prema ovih institucija je na zadovoljavajućem nivou. Sve zajedničke hirurške operacije i klinički tretmani su dostupni u ovim ustanovama.

Pacijenti se mogu liječiti u bolnicama van njihovog kantona/regije mjesta stanovanja uz prethodnu saglasnost nadležnih fondova osiguranja.

Medjunarodna organizacija za migracije u Bosni i Hercegovini može da obezbijedi korisne informacije, savjete i preporuke za liječenje u Bosni i Hercegovini.

b. Procedure prijema

Za pristup medicinskim centrima radi pregleda i liječenja pacijent mora imati ovjerenu zdravstvenu knjižicu od strane Zavoda za zdravstveno osiguranje.

- Federacija Bosne i Hercegovine: **Federalno ministarstvo zdravstva**, Sarajevo, Tel: +387 33 664 635 ; Fax: +387 33 226 637. E-mail kab.moh@bih.net.ba Vodič za pacijente (http://www.kcus.ba/vodic_za_pacijente)
- Republika Srpska: **Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite**, Banja Luka, Tel: + 387 51 339 458; 339 484 ; E-mail mszs@mszs.vladars.net **Javni fond za zdravstveno osiguranje**, Zdravke Korde 4, 78000 Banja Luka, Tel: + 387 51 216 377; +387 51 21 65 95 +387 51 216 596; E-mail: javnost@zdravstvo-srske.org

c. Dostupnost i troškovi lijekova

Na slijedećem linku su svi raspoloživi lijekovi u Bosni i Hercegovini: <https://www.zdravstvo-srpske.org/liste-lijekova.html>

III. TRŽIŠTE RADA I ZAPOŠLJAVANJE

1. Situacija na tržištu rada i pomoć u pronalaženju posla

a. Radna snaga

Prema podacima ankete o radnoj snazi u B&H iz aprila 2013. radna snaga B&H je brojala 1,133,091 osoba i 1,485,032 neaktivnih osoba. U okviru radne snage bilo je 821,600 zaposlenih osoba i 311,491 nezaposlenih osoba. Takodje je bilo i 38,569 neplaćenih porodičnih radnika. Stopa nezaposlenosti iznosila je 27.5% (26.5% za muškarce i 29% za žene). Mnogo osoba je zaposleno u privatnom sektoru iako su registrovani kao nezaposleni u Zavodu za zapošljavanje. Stoga statistički podaci nisu u potpunosti tačni.

b. Prosječna plata

U Bosni i Hercegovini je u julu 2014, prosječna neto plata iznosila 836 BAM (429 EUR), a prosječna bruto plata je iznosila 1,299 BAM (666 EUR).

c. Stopa nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti iznosi 27.5% (26.5% za muškarce i 29% za žene).

2. Putevi/pomoć u pronalaženju zaposlenja

Svaki građanin u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj mora biti prijavljen u javnoj instituciji Zavoda za zapošljavanje koji pruža pomoć osobama koje traže posao. Za daljnje informacije kontaktirajte slijedeće institucije i web stranice:

- **Federacija Bosne i Hercegovine,**
Zavod za zapošljavanje, Djoke Mazalića 3, 71 000 Sarajevo, Tel: + 387 33 562 900
- **Republika Srpska,**
Zavod za zapošljavanje, Pale, Srpskih Ratnika 44, Tel/Fax: +387 57 223 107:
E-mail: info@zzzrs.net
- <http://www.posao.ba/#!home>
- <http://www.job.ba/>
- <http://bih.boljiposao.com/>
- <http://posao.banjaluka.com/>

3. Pomoć nezaposlenima

Da bi bili obaviješteni o budućim mogućnostima za zaposlenje (iako on/ona ne apliciraju za finansijsku pomoć) svaki građanin u Federaciji Bosne i Hercegovine i u Republici Srpskoj mora biti prijavljen u Zavodu za zapošljavanje. Pojedinci koji su registrovani u opštinskom Zavodu za zapošljavanje imaju pravo na novčanu pomoć pod slijedećim specifičnim uslovima: razlog za prestanak radnog odnosa (u Bosni i Hercegovini) ne smije biti zbog greške podnosioca zahtjeva; podnosilac zahtjeva mora kontaktirati opštinski Zavod za zapošljavanje u roku od 30 dana od dana prestanka zaposlenja; podnosilac zahtjeva mora redovno plaćati porez za nezaposlene za period od najmanje 8 mjeseci u kontinuitetu ili u ne kontinuiranom periodu od 8 mjeseci za vrijeme 18 mjeseci prije podnošenja zahtjeva za pomoć za nezaposlene.

Beneficije koje zaposlena osoba može ostvariti su određene mjestom prebivališta u periodu rata u BiH i ostvarenom radnom stažu. Jedan od dokumenata koji osoba mora podnijeti je Zahtjev za pomoć nezaposlenima relevantnoj instituciji u entitetu u koji se osoba vraća.

Na primjer: Opština Centar u Sarajevu zahtijeva da primalac ima:

- korisnu površinu stambenog prostora domaćinstva manju od 44 M²;
- ukupna primanja po članu domaćinstva su manja od 58.5 BAM (29 EUR).
- Starost podnosioca zahtjeva i invaliditet se takodje uzimaju u obzir. Odluke se donose od slučaja do slučaja, odobrenje može trajati dva mjeseca i duže.

U Federaciji BiH finansijska pomoć koja se odobrava nezaposlenim osobama iznosi 40% prosječne plate u Federaciji BiH koja je isplaćena u poslednja tri mjeseca prije prestanka zaposlenja.

U Republici Srpskoj finansijska pomoć koja se odobrava nezaposlenim osobama zavisi od dužine radnog staža: za nezaposlenu osobu koja je radila do 15 godina, finansijska pomoć koja se dodjeljuje je u visini od 35% od prosječne plate koju je nezaposlena osoba primala u poslednja tri mjeseca svog zaposlenja.

- Za nezaposlenu osobu koja je radila duže od 15 godina, finansijska pomoć koja se odobrava je u visini od 40% od prosječne plate koju je nezaposlena osoba primala u posljednja tri mjeseca svog zaposlenja.
- Finansijska pomoć koja je gore navedena ne može biti niža ili viša od 20% prosječne plate u Republici Srpskoj u prethodnoj godini prema podacima Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske.
- Finansijska pomoć se isplaćuje na mjesečnoj bazi.

IV. STANOVANJE

1. Stambena situacija

a. Prosječna najamnina, tekući troškovi/komunalne usluga (npr. električna energija, voda, itd.)

Troškovi najamnine za stanovanje u Bosni i Hercegovini variraju zavisno od lokacije i veličine stana. U nekim većim gradovima u Federaciji Bosne i Hercegovine (npr. Sarajevo) troškovi najma dvosobnog stana su između 350 BAM (175 EUR) i 1000 BAM (500 EUR) mjesečno. U predgradjima većih gradova i u centru manjih gradova, najamnina varira između 200 BAM (100 EUR) i 350 BAM (175 EUR).

U Republici Srpskoj najamnina je najvišija u području Banja Luke gdje zakupci plaćaju između 350 (175 EUR) i 600 (300 EUR) BAM mjesečno, dok je u manjim gradovima najam za dvosoban stan u rasponu od 200 BAM (100 EUR) do 350 BAM (175 EUR).

Najam ili kupovina nekretnina generalno se odvija putem privatnih agencija za nekretnine ili na individualnoj osnovi. Relevantne informacije o dostupnim kućama/stanovima su dostupne putem oglasa u dnevnim/sedmičnim lokalnim novinama, na internet oglasima, lokalnim radio i TV stanicama, itd.

b. Ponuda i potražnja

Veliki je broj stanova za iznajmljivanje posebno u većim gradovima u BiH i sigurno je da je ponuda veća od potražnje. Tu je također i veliki broj agencija koje iznajmljuju stanove.

c. Stambeni objekti za povratnike / socijalni smještaj

U Bosni i Hercegovini ne postoji mogućnost davanja socijalnih stanova povratnicima.

2. Načini/pomoć u nalaženju smještaja

Glavni web stranice za iznajmljivanje stanova:

<http://www.olx.ba/>

<http://www.malioglas.com/oglas/oglas.php?gpx=20&tpx=D>

<http://prostor.ba/ponuda/2-786/iznajmljivanje>

<http://www.metropolanekretnine.ba/>

V. SOCIJALNA ZAŠTITA

1. Sistem socijalne zaštite

a. Opšte informacije o sistemu socijalne zaštite

Zakoni o osnovnoj socijalnoj zaštiti, socijalnoj zaštiti civilnih žrtava rata i socijalnoj zaštiti porodica sa djecom u Bosni i Hercegovini obezbjeđuju beneficije socijalne zaštite za svaku osobu koja nije u mogućnosti da se brine o sebi ili koja je bez osnovnih finansijskih sredstava i koja nema rođake da se brinu o njemu/njoj.

Pojedinci koji se iznenada nadju u nevolji zbog prisilne migracije, repatrijacije, smrti članova porodice, bolesti, prirodnih katastrofa, i/ ili puštanja iz zatvora, su također uključeni u sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini. Odobrenje zahtijeva i na osnovu toga usluga socijalne zaštite se ostvaruje preko opštinskih Centara za socijalnu zaštitu.

Status povratnika je isti kao i ostalih građana Bosne i Hercegovine kada apliciraju za beneficije socijalne zaštite. Ona/on mora kontaktirati opštinski Centar za socijalnu zaštitu u opštini u kojoj je povratnik registrovao mjesto stanovanja nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, beneficije socijalne zaštite uključuju: medicinsko osiguranje za podnosioca zahtjeva i članove njegove/ njene porodice; finansijsku pomoć u iznosu do 114 BAM (57 EUR) za jednočlano domaćinstvo + 10% za svakog dodatnog člana porodice; 50 BAM (25 EUR) za mjesečne komunalne troškove (voda, kanalizacija, električna energija itd), međutim, neki kantoni i opštine nisu u mogućnosti da obezbijede ovakve obaveze (na primjer opština Centar u Sarajevu). Dodatne beneficije se razlikuju između kantona i opština.

U Republici Srpskoj, socijalna zaštita uključuje medicinsko osiguranje za podnosioca zahtjeva

i članove njegove/ njene porodice i finansijsku pomoć u iznosu do 41 BAM (21 EUR) po članu domaćinstva.

b. Pristup, posebno za povratnike:

Ostvarivanje prava i zahtjev za ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu

Na primjer: opština Centar Sarajevo zahtijeva od primalaca da imaju: korisnu površinu domaćinstva manju od 44M²;

- Ukupnu mjesečnu zaradu po članu domaćinstva manju od 58.5 BAM (29 EUR).
- Starost podnosioca zahtjeva i invaliditet se takodje uzimaju u razmatranje.

Odluke se donose od slučaja do slučaja, a odobrenje može potrajati dva mjeseca ili duže nakon podnošenja potrebnih dokumenata dijelom i zbog procesa provjeravanja.

Nakon što je zahtjev odobren, plaćanje je sporadično zbog nedostatka finansijskih sredstava. Kao rezultat ove nepouzdanosti, povratnici i lokalni građani ne mogu zavisiti od fondova socijalne zaštite i podrške kao sredstva za preživljavanje.

Za daljnje informacije kontaktirajte slijedeće institucije:

- **Federacija Bosne i Hercegovine**

Ministarstvo rada i socijalne politike, Marka Marulića br 2, 71000 Sarajevo, Tel: +387 33 661 772, E-mail: info@fmrsp.gov.ba

- **Republika Srpska**

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Trg Republike Srpske 1,78000 Banja Luka, Tel: ++387 51 339 486, Fax: +387 51 339 652, E-mail: ministarstvo-zdravlja@mzs.vladars.net

2. Pensionsi sistem

a. Opšte informacije o penzionom sistemu

Postoje dva penziona fonda u BiH. Svaki građanin Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske koji je dobio penziju u Bosni i Hercegovini prije migracije ima pravo da bude uključen u penzion sistem nakon povratka u Bosnu i Hercegovinu. Povratnici koji nisu dobili penziju prije migracije mogu se prijaviti i početi sa procedurom za dobijanje penzije. Povratnici i drugi građani koji ispunjavaju uslove Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, koji su detaljno opisani u nastavku, mogu započeti postupak za dobivanje penzije.

b. Pristup, posebno za povratnike

Ostvarivanje prava/uslovi

Penzije u oba entiteta se odobravaju automatski za pojedince koji su akumulirali 40 godina radnog staža. Sa navršenih 65 godina, žene i muškarci u oba entiteta ostvaruju pravo na penziju ukoliko su akumulirali 20 godina radnog staža, u Republici Srpskoj sa navršenih 15 godina radnog staža. Medjutim, penziona regulative za žene u Republici Srpskoj je različita od one u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ženama u Republici Srpskoj se automatski odobrava penzija nakon 35 godina radnog staža i ostvaruju pravo na penziju u dobi od 60 godina.

Takodje je moguće ostvariti invalidsku penziju kao rezultat povrede na radu ili bolesti bez obzira na akumulirane godine radnog iskustva. Ako penzioner koji je ostvario invalidsku penziju umre, njegova/njena penzija može biti prenesena na supružnika i dijete koje nije završilo školovanje (ako je dijete student on/ona mora dati potvrdu da je položio/položila ispite u školskoj godini).

3. Ranjive grupe

a. Opšte informacije o ranjivim grupama

Romi su i dalje najranjivija grupa u zemlji, i suočavaju se sa široko rasprostranjenom diskriminacijom pri zapošljavanju, obrazovanju, and političkom predstavljanju. Nedostatak slobodnog i univerzalnog sistema registracije rođenja znači da mnogi Romi nisu upisani u javni registar rođenih, umrlih i vjenčanih. To otežava njihov pristup javnim službama, uključujući zdravstvenu zaštitu. Bosna i Hercegovina treba poduzeti daljnje reforme kako bi se osigurala da se prava slobode govora i prava pripadnika manjina, uključujući Rome i lezbejke, homoseksualce, biseksualce, transseksualce i interseksualce (LGBTI), poštuju u praksi, a da nisu samo sadžana u zakonu.

b. Pomoć ranjivim osobama

“Vaša prava BiH” je i dalje glavni izvor besplatne pravne pomoći za korisnike, i zbog toga je od vitalnog interesa u pružanju pomoći pojedincima u procesu povratka, preseljenja i procesa reintegracije, tražiocima azila i manjinama u ostvarivanju njihovih prava u budućnosti.

Budući da su usluge koje pružaju VAŠA PRAVA BiH namijenjene segmentima populacije u BiH koji su lišeni svojih prava a koji ne mogu platiti privatnog advokata radi ostvarivanja svojih prava, pravne informacije se mogu takodje naći na slijedećem linku:

VI. OBRAZOVANJE

1. Obrazovni sistem

a. Opšte informacije o sistemu

Obrazovanje postaje obvezno kada učenik navrší sedam godina pa sve dok on ili ona ne navrší petnaest godina. Kada se završi period od osam godina školovanja, učenici mogu birati hoće li pohađati srednju školu ili ne. Srednjoškolsko obrazovanje pružaju opšte, strukovne i tehničke srednje škole. Učenici koji završe opštu srednju školu, umjetničku ili teološku školu dobijaju svjedočanstvo o završenoj srednjoj školi i mogu se upisati na bilo koji fakultet ili akademiju polaganjem kvalifikacionog ispita propisanog od strane institucije ili strukovne škole. Školovanje kod kuće je protuzakonito.

Obavezno obrazovanje je besplatno, ali roditelji moraju platiti za knjige, prevoz do škole (prevoz autobusom) i hranu za svoju djecu. Jedini nacionalni test je "Matura", koja se održava na kraju srednje škole (u dobi od 18 i 19 godina) i to je priprema za visoko obrazovanje.

Obrazovni nivo	Starost
Obdanište	3-7
Osnovni nivo	
Npr. osnovna škola, itd.	7-15
Srednji nivo	
srednja škola,	15-19
strukovna škola	15-18
Više obrazovanje	
npr. koledž, univerzitet, profesionalna škola, itd.	od 19

2. Pristup i process registracije, posebno za povratnike

U Federaciji Bosne i Hercegovine obrazovanje je u nadležnosti svakog kantona posebno. U Sarajevo je prihvatanje učenika u osnovnim i srednjim školama u skladu sa smjernicama koje je utvrdilo Kantonalno ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade.

Romska zajednica pati od nasljedja diskriminacije koje je doprinjelo široko rasprostranjenom siromaštvu, nezaposlenosti, beskućništvu i nedostatku pristupa obrazovanju. Pristup djece sa tjelesnim invaliditetom nije riješen uklanjanjem fizičkih barijera njihovom pristupu školskim zgradama. Djeca sa poteškoćama u razvoju i dalje imaju problem kvalitetnog uključivanja u redovno obrazovanje, zbog niskog kapaciteta škola i nastavnika kako bi se zadovoljili njihovi specifični zahtjevi u obrazovanju. Sistem uključivanja inkluzivnog obrazovanja u redovni obrazovni sistem i sistem podrške institucijama koje rade sa djecom koja imaju poteškoće u razvoju i dalje postoje paralelno.

Učenici koji završe od prvog do četvrtog razreda osnovne škole u inostranstvu, mogu nastaviti svoje obrazovanje u Republici Srpskoj bez dodatnih zahtjeva. Ako učenik završi od petog do osmog razreda osnovne škole u inostranstvu ili od prvog do četvrtog razreda srednje škole u inostranstvu, mora polagati ispite koji predstavljaju razliku u nastavnim planovima i programima. Ako je učenik već završio srednju školu u inostranstvu, on/ona može nastaviti svoje studiranje na visokoškolskim institucijama u Federaciji Bosne i Hercegovine, pod uslovom da ne postoji značajna razlika između nastavnih planova i programa. Ako postoji značajna razlika u nastavnim planovima i programima, učenik mora polagati ispite kako bi premostio razliku.

Neophodni dokumenti za upis u školu:

- Zahtjev i rodni list;
- Fotokopija originalne potvrde o završenom posljednjem razredu;
- Ovjeren prevod potvrde o posljednjem razredu završenom u

inostranstvu (samo jedna kopija);

- Ovjeren prevod svih potvrda relevantnih za nastavak obrazovanja.

Kada je razlika u nastavnim programima značajna i ako bi za studenta bilo teško da prati nastavu, upravni odbor škole može zahtijevati polaganje ispita. Zahtjevi za nastavak školovanja u Republici Srpskoj se odobravaju u roku od 2 do 10 radnih dana. Učenici iz inostranstva koji nisu pohađali nastavu na jednom od BiH jezika u njihovoj prethodnoj školi moraju položiti ispit iz jezika.

Nadležne institucije za daljnje informacije:

Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Ante Starčevića bb, Mostar; Tel +387 36 355 700, Fax: +387 36 355 742, Web: www.fmon.gov.ba, E-mail: info@fmon.gov.ba, kabinet@fmon.gov.ba

Republika Srpska, Ministarstvo prosvjete i kulture, Trg republike Srpske 1, 78000 Banja Luka, Tel: +387 51 338 461; Fax: +387 51 338 853 E-mail: mp@mp.vladars.net

3. Troškovi, krediti i stipendije

a. Opšte informacije

Gotovo da ne postoji mogućnost dobijanja studentskog kredita u Federaciji Bosne i Hercegovine.

b. Pristup i zahtjevi za stipendije i/ili zajmove za pokrivanje troškova školarine

Svaki fakultet na početku školske godine, zavisno od raspoloživih sredstava, nudi novim studentima mogućnost da apliciraju za stipendiju. Odabir se bazira na rezultatima u školi, minimalnom potrebnom prosjeku ocjena od 4.0 do maksimum 5.0. Neki univerziteti takodje mogu zahtijevati dodatni ispit.

U malom broju slučajeva moguće je dobiti stipendiju od humanitarnih nevladinih organizacija NVO (npr. djeca bez roditelja) ili opštine (npr. generalno student mora biti u vrhu njegove/njene generacije sa ocjenom 9.5 i da živi sa svojom porodicom ispod granice siromaštva).

Studenti koje finansira FBiH (čije troškove obrazovanja pokriva Vlada Federacije Bosne i Hercegovine) bi trebali uplatiti manji iznos školarine za svoje obrazovanje. Ovisno od discipline studija, iznos školarine je različit i može se kretati od 100 BAM (50 EUR) za godinu za studenta koji prima stipendiju do 3000 BAM (1500 EUR) za godinu za studente koji se samo finansiraju.

Nadležne institucije za daljnje informacije:

Federacija Bosne i Hercegovine, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Ante Starčevića bb, Mostar; Tel +387 36 355 700, Fax: +387 36 355 742, Web: www.fmon.gov.ba, E-mail: info@fmon.gov.ba, kabinet@fmon.gov.ba

Republika Srpska, Ministarstvo prosvjete i kulture, Trg republike Srpske 1, 78000 Banja Luka, Tel: +387 51 338 461; Fax: +387 51 338 853 E-mail: mp@mp.vladars.net

Uslovi za upis na privatne univerzitete u Bosni i Hercegovini su isti kao i za one univerzitete koje finansiraju vlade (zavisno od regiona u kojem je univerzitet registrovan).

Troškovi finansiranja na privatnim univerzitetima u Bosni i Hercegovini su izmedju 2500KM i 10000KM (1250EUR-a i 5000EUR-a) za godinu.

4. Odobrenje i verifikacija stranih diploma

U Federaciji Bosne i Hercegovine nekoliko kantonalna ministarstva ne naplaćuje naknade za izdavanje certifikata kojim se potvrđuje ekvivalencija stranih diploma. Kantonalna ministarstva naplaćuju naknade za certifikate između 600 KM (300 EUR-a) i 800 KM (400 EUR-a). Entitet ili kantonalno Ministarstvo obrazovanja priznaje konačne potvrde i druge dokumente koji se odnose na nastavak školovanja. Provjera diploma/certifikata o diplomiranju koju izdaju visoke obrazovne institucije/univerziteti u inostranstvu je odgovornost Instituta za visoko obrazovanje Federacije Bosne i Hercegovine koje je zaduženo za određeno područje studija. Verifikacioni proces traje maksimalno 2 mjeseca.

Pismeni zahtjev za verifikaciju se podnosi odgovarajućem fakultetu u Republici Srpskoj, uključujući i slijedeće dokumente:

- Originalnu diploma ovjernu Apostil pečatom;
- Službeno ovjeren prevod prethodnih certifikata o obrazovanju;
- Preveden nastavni plan univerziteta koji je pohađan u inostranstvu.

Važno je napomenuti da ne postoji propis o naknadama za priznavanje diploma na državnom nivou. Svaki fakultet može odrediti vlastitu naknadu. Naknade za priznavanje mogu varirati od jednog fakulteta do drugog; na primjer, Univerzitet u Istočnom Sarajevu naplaćuje taksu od 400 BAM (200 EUR-a).

VII. KONTAKT INFORMACIJE I KORISNI LINKOVI

<p>Medjunarodna Organizacija za Migracije – IOM Misija u Sarajevu UN House Zmaja od Bosne bb Sarajevo iomsjmission@iom.int +387 33 293 400 +387 33 293 726 www.iom.int eselimbegovic@iom.int +387 33 293 713</p>	<p>Informacije o medicinskom tretmanu: <i>Federacija Bosne i Hercegovine</i> Federalno ministarstvo zdravlja, Sarajevo Tel: +387 33 664 635 ; Fax: +387 33 226 637. E-mail: kab.moh@bih.net.ba Vodič za pacijente: http://www.kcus.ba/vodic_za_pacijente <i>Republika Srpska:</i> Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Banja Luka Tel: + 387 51 339 458; 339 484 ; E-mail: mszs@mszs.vladars.net <i>Fond socijalnog osiguranja</i> Zdravke Korde 4, 78000 Banja Luka, Tel: + 387</p>
<p>Federacija Bosne i Hercegovine, Zavod za zapošljavanje, Djoke Mazalića 3, 71 000 Sarajevo, Tel: + 387 33 562 900</p> <p>Republika Srpska, Zavod za zapošljavanje, Pale, Srpskih Ratnika 44, Tel/Fax: +387 57 223 107: E-mail: info@zzzrs.net</p> <p>Main websites for job seeking are: http://www.posao.ba/#!home http://www.job.ba/ http://bih.boljiposao.com/ http://posao.banjaluka.com/</p>	<p>Mreža pravne pomoći za podršku maloljetnicima i tražiocima azila itd.: Vaša prava BiH Safeta Hadžića 66a 71000 Sarajevo Tel. +387 33 789 105 Fax. +387 33 789 106 www.vasaprava.org</p>
<p>Informacije o sistemu obrazovanja <i>Federacija Bosne i Hercegovine</i> Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta/Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Ante Starčevića bb, Mostar; Tel +387 36 355 700, Fax: +387 36 355 742, Web: www.fmon.gov.ba, E-mail: info@fmon.gov.ba, kabinet@fmon.gov.ba <i>Republika Srpska:</i> Ministarstvo obrazovanja i kulture, Trg Republike Srpske 1, 78000 Banja Luka, Tel: +387 51 338 461; Fax: +387 51 338 853 E-mail: mp@mp.vladars.net</p>	